

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

ג תישארב

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

בראשית כ ג

אִישׁ אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ וְדָבַק
בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבֶשֶׁר אֶחָד׃
(כה) וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם
וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יָתְבָשְׁשׁוּ׃ ג (א) וַהֲנַחֵשׁ
הָיָה עֲרוֹם מִכָּל הַיּוֹם הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל-

האשה

דגש אחר שורק

תרגום אשכנזי נג

טער אונד זיינע מוטטער,
אונד האנגעט אן זיינעם ווייבע,
אונד ווערדען וויא איין פלייש.
(כה) גון ווארען זיא ביידע נאקט,
אדם אונד זיינע פרויא, אונד
שעמטען זיך ניכט.

ג (א) דיא שלאנגע וואר ליג
סטיגער אלס אללע
טהיערע דעם פעלדעם, וועל-
כע דאן עוויגע וועזען, גאטט,
געמאכט האטטע. זיא שפראך

תרגום אונקלוס

גְּבֵר בֵּית מִשְׁכְּבֵי אִבּוֹהֵי וְאִמּוֹהֵי וַיִּדְבַק
בְּאִתְחִיָּה וַיְהוּן לְבִיסְרָא חָד׃ (כה) וְהָיוּ
חַרְוֵיהוֹן עַרְשִׁילַּאִין אָדָם וְאִתְחִיָּה וְלֹא
מִחְבְּלִמִין׃

ג (א) וְחִיוִיָּא הָיָה עָרִים מְכַל חוּח בְּרִיא
דִּי עֶבֶד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְחִיָּא

בקושטא

ר ש י

רוח הקדש אומרת כן לאסור על בני נח
העריצים: לנשאר א'. הולד נולד ע"י שניה'
ושם נעשה נשאר אחד: (כה) ולא יתנוששו-
אלא היו יודעים דרך לניעות להבחין בין
טוב לרע ואע"פ שנתנה בו דעה לקרוא
שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ
ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע:
ג (א) והנחש היה ערום. מה ענין זה
לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם
ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא למדך
מאיזו ענה קסן הנחש עליהם ראה אותם
ערום ערום וגדולתו היתה מפלתו
ערום מכל אכור מכל:

ב א ו ר

משה, ואין יעזב מלוה שיעזוב, כי אם כן מנהגו ורגילותו שיעזוב, כמו ככה יעשה איוב (איוב א' ה'),
והכוונה בעבור שנקבת האדם היתה עלם מעלמיו ובשר מבשרו, על כן הוסיף בטבע האדם
ותולדותיו בהיותו לאיש, שיעזוב את אהל ומשכנות אביו ואמו (אונקלוס תרגם בית משכביו
אבואה ואמיה) אשר הי' כרוך אחריהם מעת לאתו מרחם, וידבק באשתו ויראה אותה כאילו
היא עמו נשאר אחד לאהבתה אותה, ישמח בשמחתה ויתעלכ בניגונה ולא יעזוב אותה כל הימים,
והענין כמו אחינו בשרנו הוא, אל כל שאר בשרו, והקרובים במשפחה יקראו שאר בשר, והנה
יעזוב האיש שאר אביו ואמו וקורבתם ויראה שאשתו קרובה לו מהם: (כה) ערומים, מלא ור"ו
ודגש המ"ם שלא כמנהג אחרי ח"ג, וזה הכלל כל שפירושו ערטילאי הנסוד הר"ג בשול"ם
ערום, והרבוני בשורק ודגש אחריו חף אם השורק מלא ו', ולפעמים הנסוד ערום, והרבוני
עירש"ם, וכל שהוא לשון תחבולה הר"ג בשורק ערום, והרבוני ברפי המ"ם, והסיומן במסורה
חכימן רפין וערטילאין דחיקין (ר"ל דגשין): ולא יחבשו, כבר זכרנו מענין הנושא לאדם
ממערומו, שאין לה מקום כלל כל עוד שהיתה תאות המשגל באדם על מתנונת ושעור
ואופן הראוי, טרם פרץ גדר ועבר חוק להגביר כח תשוקתו ולהוסיף תאוה על תאוה, תאות
המותר על תאות המועיל, ולזה לא התבוששו לא זה מזו ולא זו מזה, ומלת יתנוששו מהשניים
שיש כח נעלם בניגיהם, והוא מבנין מרובע ונקמץ השי"ן בעבור שהוא ס"ם:

ג (א) והנחש, הראש"ע הזכיר דעות רבות שונות מהמתפלספי' מבני עמנו וצנעין הנחש,
ודבורו והליכתו, ואמר שהישר בעיניו שהדברי' כמשמעם, והנחש הי' מדבר והלך בקומה
זקופה, והשם דעת באדם שם בו, והנה הכתוב מעיד כי הי' ערום מכל קית האדה, רק לא באדם,
וכי

תרגום אשכנזי

צו דער פֿרוי: האָט אויך
גאָטט וואָהל געוואָגט: איהר
זאָלט פֿאָן אַללערלייאַ כּוים
דעם גאַרטענס ניכט עססען?
(ג) דיא פֿרוי שפּראַך צור
שלאַנגע: פֿאָן דער פֿרוכט יעִ
דעם בייטעס אים גאַרטען דיר־
פֿען וויר עססען; (ג) גור פֿאָן
דער פֿרוכט דיעזעס ביימעס,
וועלכער אין דער מיטטע דעם
גאַרטענס שטעהט, האָט גאָטט
געשפּראַכען: עססעט ניכט
פֿאָן איהם, אונד ריהרעט איהן
ניכט אָן, איהר מעכטעט שטערבען.

בראשית ג

הָאֵשֶׁה אֶף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא
תֹאכְלוּ מִכָּל־עֵץ הַגֶּן: (ג) וְהֵאמַר
הָאֵשֶׁה אֶל־הַנָּחַשׁ מִפְּרֵי עֵץ־הַגֶּן
נֹאכַל: (ג) וּמִפְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־
הַגֶּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ
מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ פֶּן־תָּמּוּתוּן:
(ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחַשׁ אֶל־הָאֵשֶׁה לֹא־

מוח

(ד) דא שפראך דיא שלאנגע צור פֿרוי: איהר

תרגום אונקלוס

בְּקוֹשְׁטָא אַרִי אָמַר יִי לֹא תִיכְלוּן מִכָּל
אֵילָן גִּינְתָא: (ג) וְאָמַרְתָּ אֶתְחָא לְחַיִּינָא
מִפִּירֵי אֵילָן גִּינְתָא נִיכּוּל: (ג) וּמִפִּירֵי
אֵילָנָא דִּי בְּמַצִּיעוּת גִּינְתָא אָמַר יִי לֹא
תִיכְלוּן מִנֵּיהּ וְלֹא תִקְרִבוּן בֵּיהּ דִּילְמָא
תָּמוּתוּן: (ד) וְאָמַר חַיִּינָא לְאֶתְחָא לֹא מָמַת

ר ש י
אף כי אמר וגו'. שמא אמר לכם לא
תאכלו מכל וגו'. ואף על פי שראה אותם
אובלים משאר פירות הרבה עליה דברי'
כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העין:
(ג) ולא תגעו בו. הוסיפה על הלווי
לפיכך באה לידי גרעון הוא שנאמר אל
תוסף על דבריו (משלי ל'): (ד) לא מות
תמותין. דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם
שאין מיתה נגייעה כך אין מיתה באכילה:

ב א ו ר

ופירוש ערום שיעשה דבריו בערמה ומתבולה ועל הרוב הוא להרע: אף כי אמר אלהי,
פעמי' יחסר ה"א השאלה או התמה כשיוצן הדבר מענינו והוא כמו האף כי אמר אלהי'
ואונקלס תרגם בקושטא ארי אמר ה', וכן תרגם המתרגם האשכנזי, והנה אף שראה אותם
אובלים משאר הפירות הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העין, ויחנן שפירוש
אף כי לשון כל שכן, והכתוב קצר את ראשית דבריו, שאמר לאשה דברי' אחרים, ודומה
שאמר לה כי המקום שונא אתכם אע"פ שאתם גדולי' משאר היצורים, שלא עשה לכם מעלה
כך וכך וכל שכן שאמר לכם אל תאכלו מכל עץ הגן, ומה תבירו שונא אתכם, ואל יקשה עליך
התוספת הזה, כי לא יתכן לפרשו בשום אופן בלי תוספת, לפי שאמר אף ומלת אף לעולם
תוסיף על אשר אמר וכן מנהג הכתוב במקומות כמו שאמרו המרגלי' אל יהושע כי נתן ה'
בידנו את כל הארץ (יהושע ז' כ"ד) ואין מלת כי תחלת הדברי' אלא אחו הכתוב תכלית
הדברים, ומתכליתן תבין ראשיהם. ויש מפרשי' אותו בלי תוספת, ואמרו ששעורו אף כי אמר
אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן פן תמותן, לא מות תמותן, והאשה נכנסה לתוך דבריו
באשר אמר לה מכל עץ הגן, ואמרה אין הדבר כן, כי מפרי עץ הגן נאכל וגו', ואז גמר
הנחש דבריו שקי' כונתו לדבר לא מות תמותן, ויהי' אף כי כמו אף על פי: אלהים, לא
הזכיר הנחש שם הנכבד והנורא כי לא ידעו, ואונקלס פתר גם כן שם אלהים בתיבת ה'
כמו בפרשה ראשונה: (ג) אשר בחוד הגן, תיבת הגן מועמד בטעם סגולתא, ועומק המליצה
כך היא, מ"ס דמפרי מוסב על פעל האמירה לא על האזהרה, והאזהרה בוללת האכילה
והנגיעה, ועל האכילה שייך לשון ממנו, ועל הנגיעה יאמר בו, והרי הוא נאכלו אמר ועל
דבר העין אשר בתוך הגן הזהירנו האלהים שלא נאכל ממנו ולא נגע בו, וכן כוון המתרגם
האשכנזי: ולא תגעו בו, הוסיפה על מות השם לפיכך באה לידי גרעון הוא שנאמר אל תוסף
על דבריו (משלי ל' ו'): פן תמותן, שלא תמותן: (ה) אבלכם, מקור עם כנוי הנוכחים:

בראשית ג

מות המתון: (ה) כי ידע אלהים
כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו
עיניכם והייתם כאלהים ידעי
טוב ורע: (ו) ותרא האשה כי
טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא
לעינים ונחמד העץ להשכיל
ותקח מפריו ותאכל ותתן גם

לאישה

תרגום אשכנזי ג

ווערדעט דאפאן ניכט שטער-
בען: (ה) ואנדערן נאטט ווייס,
ואבאלד איהר דאפאן עס
סעט, וא געהען אייך דיא אוי-
גען אויף, אונד איהר ווערדעט
וויא געטטליכע וועזען, ער-
קעננעט גוטעס אונד באזעס.
(ו) אלס נון דיא פרויא זאח,
דאס דער בוים גוט וויא צור
שפיזע, איינע לוסט פיר דיא
אויגען, אונד אנגענעהם צום
בעטראכטען, דא נאהם זיא
פאן זיינער פרוכט, אונד אס,

ר ש י

(ח) כי יודע. כל אומן שונא את בני אומנתו
מן העץ אכל וברא את העולם: והיית'
כאלהים. יולרי עולמות: (ו) ותרא האשה.
ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו:
כי טוב העץ. להיות כאלהים: וכי תאוה
הוא לעינים. כמו שאמר לה ונפקחו
עיניכם: ונחמד להשכיל. כמו שאמר לה
ידעי טוב ורע: ותתן גם לאישה. שלא
תמות היא ויסיה הוא וישא אמת: גם.
לרבות

תרגום אונקלוס

המתון: (ה) ארי גלי קדם יי ארי ביומא
דתיכלון מגיה וירתפתחון עיניכון ורתהון
כרבובין חכמין בין טוב לכיש: (ו) וחרת
איתחא ארי טוב אילנא למיכל וארי איסו
הוא לעיינין ומרגא אילנא לאיסתכלא ביה
ונסיבת מאביה ואכלת ויהבת אף לבעלה
עמ

ב א ו ר

ונפקחו עיניכם, אין הכוונה על חוספת התבונה וידועת האמתיות כי אם יתחדשו בכם לורות
ותמונו' חדשות ותרגישו בעלמכם עינין הרגש חדש אשר לא נסיתם בו, כמו הראית לעור כאשר
יפקח את עיניו: כאלהי, א"ת כרבובין, וי"ת כמלאכין כרבובין, והדבר כמו שזכרנו למעלה,
שילד בהם חשוקה עזומה דומה נמעלה ועולם כחה לתשוקת המלאכים: (ו) וחרת האשה,
בלנה: לעינים, נקמץ הלמ"ד להורות על ה"א הידיעה: להשכיל, א"ת לאסתכלא ב',
(חיהן לו בעטראכטען), ומלאנו נכתוב שורש שכל על עינין המראה וההבטה בעיין כאשר
נשתמשו בו רז"ל במאמרם הסתכל בשלשה דבריו, כתיב והאשה טובת שכל (שמואל א' כ"ה)
עיניו טובת עיין והבטה כאלו אמר טובת מראה, וכן ומלא חן ושכל טוב (משלי ג' ד') כלומר
מראה טוב, אשרי משכיל אל דל (תהלים מ"א ב'), משקיף ומעיין עליו: והרמב"ן ז"ל כתב
ראתה כי הוא מאכל טוב ומחוק, וכי הוא תאוה לעינים שבו יתאוה האדם ויתור אחרי עיניו
ונחמד העץ להשכיל כי בו ישכיל לחמוד ונתנה התאוה לעיניו והתמדה לשכל והנלל כי בו
ירכה ויחפון בדבר או בהפנו עב"ל, הלך בזה לפי דרכו ע"י עץ הדעת נוסף באדם הבחירה
החפשית לחפון בדבר או בהפנו, וכבר הודעתך למעלה שלדעת המתרגם האשכנזי הי' אדם
בעל בחירה ורכין אף קודם שחטא, אלא שהעץ גרם לו שהגביר כח תשוקתו עד למעלה,
וע"י זה נולדו בו הרגשות חדשות ודמיונות שונות אשר לא ימעם מעודו ולא נסה בהן, ועיניו
רואות דמיון לדבר קצת בשותי יין אם ירבו לשמות, יגדל כח תשוקתם עד מאוד ויתגבר על
משפט השכל והביונה, וידמה לאדם כאלו הוא רואה תמונות חדשות ושומע קולות געמיים,
ויפתה להם לעשות כמעשה אסור לב, וכמהו יארע לאדם בכל עת שיגבר כח התשוקה שבו
או

לאישה עמה ויאכל: (ז) ותפקחנה
עיני שניהם וידעו כי עירמם הם
ותפרו עליה תאנה ויעשו להם
חגרת: (ח) וישמעו את קול יהוה
אלהים מתהלך בגן לרות היום

גאב אויך איהרעם מאנגער דאָ
פּאָן, אונד ער אַס. (ז) גון
גינגען איהרער ביידען אויגען
אויף, אונד זיא מערקטען,
דאָס זיא נאָקט זיגד. זיא פּלאַכ־
טען פּייגענבלעטטער צוזאַמ־
מען, אונד מאַכטען זיך שיר־
צען. (ח) דאָ האַרטען זיא דיא
שטימע דעם עוויגען וועענס,
גאַטטעס, וואַנדערעלנד צור זיי־

ר ש י

ותחבא

תרגום אונקלוס

עמה ואכל: (ז) ואיחפתחא עיני תריהון
וידעו ארי ערטילאין אינון ויחטיטו להון
טרפי חאנין ועבדו להון ורזין: (ח) ושמעו
יח קל מיטרא דיני אלהים דמהלך בגינתא
למנח

לרבות. גהמה ומיה: (ז) ותפקחנה וגומר.
לענין הפכמה דבר הכתוב ולא לענין
ראייה משם וסוף המקרא מוכיח: וידעו
כי עירמם הם. אף הסומא יודע כשהוא
ערום חלא מהו וידעו כי ערמו' הם מלוח
אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה: עלה
תאנה. הוא העץ שאכלו ממנו בדבר
שנתקלקלו בו נתקנו חבל שאר העצים

מנעום מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרסם העץ שאין הק"נה חפץ להינות בריה שלא יכלימוהו
ויאמרו זה שלקה העולם על ידו מדרש ר' תנחומא: (ח) וישמעו. יש מדרשי אגדה רבים ובכר סדרום
רבותינו על מכונס בנראשית רבה ובשאר מדרשו' ואני לא נאמי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה
המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו: וישמעו. שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך
בגן: לרות היום. לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערכת שלפנות ערב חמה במערב והם

ב א ו ר

או שילש כח השכל כי על שני האופני' הללו יבטל ערך השווי שבין הכחות הללו: (ז) וידעו
כי עירמם הם, אף הסומא יודע כשהוא ערום, אלא שעתה הרגישו בעלמם הרגש הנושא
שבני אדם מרגישים בהיותם ערומים, כי נכנסה בהם חשוקה עזה ויתירה, כאשר אמרנו למעלה,
וילאה תאות המשגל חוץ לגדרה והתגבר עליהם בקשת עונג החושים באין מעלור לרות דמיונם
לשוטט אנה ולנה, והתחילו להתבייש זה מזו וזו מזה, כי זה הוא ענין הנושא, והנה חמדה
ותאזה שמות נרדפי' וההבדל שבניהם יתבאר לך במ"א א"ה: עלה, נכתב בה"א במקום
יו"ד המשך המורה על הרבים, וכן ת"א טרפי תאנין, וכן עתורגס בל"א: (ח) וישמעו וגו',
לשון הרמב"ן ז"ל אמרו בנ"ר אמר ר' מילפי שמענו שיש הלך לקול שנאמ' וישמעו את קול
ה' אלהים, וכן כתב הרב במורה נבוכים, וכן דעת ר"א כי מתהלך שב אל הקול כענין קולה
בנחש ילך (ירמ' מ"ו כ"ב), והוא אמר כי טעם לרות היום שמעו הקול לפנות ערב, והזכיר
בשם ר' יונה כי הטעם והאדם מתהלך בגן לרות היום, ולפי דעתי טעם מתהלך בגן כטעם
והתהלכתי בתוככם (ויקרא כ"ו י"ב), וילך ה' כאשר בלה לדבר אל אברהם (בראשית י"ח ל"ג),
אלך אשונה אל מקומי (הושע ה' ט"ו), והוא ענין גלוי השכינה במקום ההוא או הסתלקותו
מן המקו' ההוא (ויראה שהתפעל מורה על הגלוי והקל יורה על ההסתלקות), וטעם לרות
היום כי בהגלות השכינה תנא רוח גדולה וחזק כענין שנאמר והנה ה' עבר ורוח גדולה וחזק
מברק הרים ומשבר סלעים לפני ה' (מלכים א' י"ט י"א), וכן וידא על נפסי רוח (תהלים
י"ח י"א), וכתוב באיוב ויען ה' את איוב מן הסערה (איוב ל"ח א'), ולפיכך אמר בכאן כי
שמעו את קול ה' שנחלה השכינה בגן כמתקרב אליהם לרות היום כי רוח ה' נשבה בו בגן
כרוח הימים לא רוח גדולה וחזק כמחזה כשאר הנבואות שלא יספדו וינהלו ואמר כי אעפ"כ
נתחבאו מפני מערומיהם עכ"ל, והמתרגם האשכנזי העתיק הכתוב באופן מסכי' עם כל
הפירושים האלו, באין מכריע ביניהם, כי פעל מתהלך שתרגמו בל"א (וואנדערלנד) אפשר

בראשית ג

וַיִּתְּהַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי
יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן:
(ט) וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-
הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: (י) וַיֹּאמֶר
אֶת-קִלְקֵלָה שָׁמַעְתִּי בְּגֵן וַאֲיִרָא כִי-
עִירַם אֲנִכִי וְאַחֲבָא: (יא) וַיֹּאמֶר
מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עִירַם אֶתָּה הָאָדָם-
הָעֵץ

תרגום אשכנזי נה

טעדעס טאגס, אונד אדם מיט
זיינער פרוי פערקראַכען זיך
פאַר דעם עוויגען וועזען גאַטט,
צווישען דיא ביי מע דעם
גאַרטענס. (ט) דאַז עוויגע ווע-
זען, גאַטט, ריעף אדם, אונד
שפראַך צו איהם: וואַ ביזט
דוא? (י) ער שפראַך: דיינע
שטימע האַבע איך אים גאַר-
טען פֿערנאַממען, אונד שייע-
טע טיך, ווייל איך נאַקט בין
דאַרום פֿערקראַך איך טיך.

(יא) דאַ שפראַך ער: ווער האַט דיר געזאָגט, דאַס דוא נאַקט ביזט? האַסט דוא עטוואַ פֿאַן
דעם

תרגום אונקלוס

ר ש י

לְמַנְחָ יוֹמָא וְאַטְמֹר אָדָם וְאַתְתִּיה מִן קָדָם
יְיִ אֱלֹהִים בְּגוֹ אֵילָן גִּינְחָא: (ט) וַקְרָא יְיִ
אֱלֹהִים לְאָדָם וַאֲמַר לִיה אֵן אָתָּה: (י) וַאֲמַר
זַח קַל מִימְרֵךְ שְׁמַעִית בְּגִינְחָא וְדַחְלִית
אַרִי עֲרִטִילַי אֲנָא וְאַטְמֹרִית: (יא) וַאֲמַר
מִן חַיִּי לְךָ אַרִי עֲרִטִילַי אָתָּה הָמֵן אֵילָנָא
דִּי

סרמו צעשירית: (ט) איכה. יודע היה
היכן הוא אלא לינוס עמו בדברים שלא
יהא נכהל להשיב אס יענישהו פתאום
וכן בקין אמר לו אי הנל אחיך (בראשית
ד') וכן בבלעס מי האנשים האלה עמך
(במדבר כ"ב) לינוס עמהם בדברים וכן
בחזקיה בשלומי מרודך בלאדן: (יא) מי
הגיד לך. מאין לך לדעת מה בושת יש
בעומד ערום: המן העץ. בתמיה:
אשר

ב א ו ר

שישוב על ה' כדעת הרמב"ן ז"ל, או על הקול כדעת רש"י וראב"ע או על האדם ואשתו
כדעת רבי יונה שזכר הראב"ע, ותיבת לרוח לדעת הרמב"ן ז"ל לריך שיתורגם (כאך דען ווינדע)
ודעת רש"י ז"ל לאותו רוח שהשמש בא משם וזו היא מערבית שלפנות ערב כמה במערב, והנראה
לדעת מניח הטעמים שתיבות לרוח היום מוסכות על וישמעו שהם שמעו לרוח היום את
קול ה' אלהי' מחהלך בנן, לפי שתיבת בנן מועמדת בטעם מפסיק יותר מכל הטעמים
שלפניו: ויחבא, בא ביחיד על האדם ואשתו כאשר אמרנו למעלה כי בהקדים הפעל אל
הפעל אין צורך לשמור המספר, ולדעת המדקדקים המלה הזאת והדומים אלי' מושכת
עלמה ואחרת עמה, ושיעורו ויתחבא האדם ותחבא אשתו, והפעל יפול על הדבק בו על
הרוב (בין שבא בראשונה ובין באחרונה) כמו ותחבא אשתו המלכה וגו' ומדכי היהודי (אסתר
ט' כ"ט), ובעל הטעמים מסכים לזה כאשר כתבתי בהקדמה: עץ הגן, עץ שם המין הכולל
אִשִּׁים רבים, ולכך מתורגם בל"א (ביישע): (ט) איכה, יודע הי' היכן הוא אלא לכוס עמו
בדברי' שלא יהי' נכהל להשיב אס יענישהו פתאום (נ"ר), וכן בקין אמר לו אי הנל אחיך
(להלן ד' ט'), וכן בבלעס מי האנשים האלה עמך (במדבר כ"ב ט'), לכוס עמו בדברים וכן
בחזקי' בשלומי מרודך בלאדן (רש"י): (יא) מי הגיד לך, מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד
ערום (רש"י): המן העץ, הה"א בה"א הרלמת וגם ירשת (מלכים כ"א כ"א), והשאלה אינה
כאן

הַעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לִבְלֹתִי אֲכַל-
 מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ: (יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם
 הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא
 נָתַתְנִהּ לִי מִן-הָעֵץ וְאֲכַל-
 (יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה
 מַה-זֹּאת עָשִׂית וְהֵאמֶר הָאִשָּׁה
 הִנְחִישׁ הַשָּׂדֵי אֵנִי וְאֲכַל: (יד) וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֱלֹהִים וְאֵל-הַנְּחִישׁ כִּי עָשִׂית
 וְאֵת אָרְזֶךָ אֵתָהּ מִכָּל-הַבְּהֵמָה

ומכל

דעם בויםע גענעססען, דאָ
 פֿאָן אײך דיר צו עססען פֿער-
 באַטען? (יב) אדם שפראך:
 דיא פֿרויא, וועלכע דוא מיר
 האַסט צוגעגעבען, דיעזע נאָכ
 מיר פֿאָן דעם בויםע, אונד
 אײך אַס. (יג) דאָ עוויגעוועזען,
 גאָטט, שפראך צור פֿרויא: וואַס
 האַסט דוא דאָ געטהאָן? דיא
 פֿרויא שפראך: דיא שלאַנגע
 האַט מיך גערייצט, אונד אײך
 אַס. (יד) דאָ שפראך דאָ עווי-
 גע וועזען, גאָטט, צור שלאַנג-
 גע: ווייל דוא דיעזעס געטהאָן
 האַסט, זייא פֿערפֿלויכט פֿאָר
 אַללעם פֿיעהע אונד פֿאָר אַל-

ר ש י

(יב) אשר נתת עמדי: כאן כפר בטובה:
 (יג) השיאני. הטעני כמו אל ישא אתכם
 חזקיהו (ישעיה ל"ו): (יד) כי עשית
 זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של
 מסית שאילו שאלו למה עשית זאת היה
 לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי
 מי שזמעין: מכל הנהמה ומכל חית השדה.
 אס מנהמה נתקלל מחיה לא כל שכן
 העמידו רבותינו מדרש זה במס' בכורות
 ללמד

תרגום אונקלוס

די פֿקידהך בְּדִיל דְּלֹא לְמִיבֵל מִנִּיהָ אֲכַלְתָּ:
 (יב) וַאֲמַר אָדָם אֵיתָתָא דִּי יְהִבְתָּ עִמִּי הִיא
 יְהִבְתָּ לִּי מִן אֵילָנָא וְאֲכַלְתִּי: (יג) וַאֲמַר יי
 אֱלֹהִים לָאִיתָתָא מַה דָּא עֲבַדְתָּ וַאֲמַרְת
 אֵיתָתָא חַוְיָא אַטְעֵנִי וְאֲכַלְתִּי: (יד) וַאֲמַר
 יי אֱלֹהִים לְחַוְיָא אַרִי עֲבַדְתָּ דָא לִישׁ אַתָּ

מכל

ב א ו ר

כאן לשמוע המענה כי הדבר ידוע לפני האל ית' רק כן משכט הלשון: לבלתי, עם למ"ד
 כטעם שלא יבלא למ"ד כטעם אך רק: אבל ממנו, הוא מקור במשקל פֿעול ומפני המקף
 בשתה המולס לק"ח תולדתו: (יב) האשה אשר נתתה עמדי, הטעם האשה אשר אתה
 בכבודך נתת אותה לי לעזר היא נתנה לי מן העץ, והייתי מושג שכל אשר תאמר אלי יהי'
 לי לעזר ולהועיל, וזהו מה שאמר בענין כי שמעתי לקול אשתך שלא הי' ראוי לך לעבור על
 מצותי בעבור עלתה, ורז"ל קורין אותו בזה כפוי טובה ירנו לפרש שנה איתו אתה גרמת
 לי המכשול הזה שנתת לי אשה לעזר והיא יצלתני להרשיע (הרמב"ן): ואכל, האל"ף סימן
 המדבר והנה הנועלם שיש אחריו תמורת אל"ף השורש ונא עם קמץ קטן בעבור שהוא ס"ס
 ולא יחכן שיבא וי"ו קמוץ עם הפועל כי לעולם הוא בשו"א: (יג) ואת, מואר לנקבה ובמקום
 השם המופשט, וכן דרך לשון הקודש בכל מקום, ואמר אחת דבר אלהי' שחיס זו שמעתי
 (תהלים ס"ב י"ב), אחת היא על כן אמרתי (איוב ע' כ"ב), קטנה או גדולה (במדבר כ"ב
 י"ח), מה זאת (שמות י"ג י"ד), נבלה עשה (בראשית ל"ד ז'), ומאכלו בְּרִיאָה (מנחות א' י"ו),
 וכמוהו לדעתי למען סבות הרבה את הנמאה (דברים כ"ט י"ח), ויבא בכל מקום שלא הוכרר
 המין. וישתמש הליעו בטוטטוט לאמר (חיינעס, דיענעס, עטוונס קווינעס, גרונסעס, פֿרע
 פֿעלהפֿטעס, פֿעטטעס), או בשם המופשט (חיון פֿרעפֿען), ושמו זה הכלל: השיאני,
 הטעני, כמו אל ישא לכם חזקיהו (מלכים ב' י"ח כ"ט, וישעיה ל"ו י"ד), וי"מ מענין פתוי
 והקמה

כראשית ג

ומכל תית השדה על גחנה תלק
ועפר תאכר כל ימי חייה:
(טו) ואיבהאשית בין ובין האשה
ובין זרעה ובין זרעה הוא
ישופנה ראש ואתה תשופנו
עקב: (טז) אל
האשה אמר הרבה ארבה
עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים
ואל אישך תשוקתך והוא ימשל

כד

תרגום אשכנזי נו

לעם געווילדע דעם פעלדעס,
אויף דיינעם בויכע זאללסט דוא
געהען, אונד שטויב עססען
אללע טאגע דיינעם לעבענס;
(טו) אויך ווערדע איך פיינד.
שאַט מאַכען צווישען דיר
אונד דער פֿרויא אונד צווישען
דיינעם זאמען אונד איהרעם
זאמען; דיעזער זאלל דיר דען
קאָפּף פֿערוואונדען, אונד דוא
איהם דיא פֿערזע פֿערוואונד-
דען. (טז) צור פֿרויא שפּראַך
ער: איך ווילל דיינע שמער-
צען אונד דיא ליידען דיינער
שוואַנגערשאַט זעהר פֿיעל
זיין לאַססען; מיט שמערצען

זאללסט דוא קינדער געבעהרען, צו דיינעם מאַננע, זאללסט דוא בעגיערדע האַבען, ער

אַבער

ר ש י

תרגום אונקלוס

מכל בעירא ומכל חיות ברך על מעך
תזיל ועפרא תיכול כל ימי חייה: (טו) ודבבו
אשוו בין ובין איתתא ובין בנה ובין
בנהא הוא יהי דכיר לך מה דעבדת ליה
מלקדמין ואת תהי גטר ליה לסופא:
(טז) לאתחא אמר אסגאה אסגי צערייכי
ועדוייכי בצער תלדין בנין ולית בעליך
תהי תיאובתיך והוא ישלט ביה: (יז) ולאדם

ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים:
על גמוך תלק. רגלים היו לו ונקלו:
(טו) ואיבה אשית. אתה לא נתכוונת
אלא שימות אדם שיאכל הוא תמלה ותשא
את מוח ולא זאת לדבר אל מוח תמלה
אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעו
לפתות את בעליהן לפיכך ואיבה אשית:
יוסף. יכתתך. כמו ואבות אוחו (דברי'
ט') ותרגומו ושפית יתיה: ואתה תשופנו
עקב. לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו
ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף
בס כשהנחש בא לנשך הוא נושף כמין
שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כחז לשון נשיפה בשניהם: (טז) עצבונך. זה לער גידול
בנים: והרונך. זה לער העבור: בעלב תלדי בנים: זה לער הלידה: ואל אישך תשוקתך. לתשמיש
ואעפ"כ אין לך מלך לתובעו בסה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך: תשוקתך. תאותך:

ב א ו ר

והסמה: (יד) על גחנה, תרגומו על מעך, כלומר שתלך מושבב ארצה על בטוך, ודומה לו
מה שארז"ל אתתך גולא גמין ולחיש, ר"ל השפל עצמך אליה והתיעץ עמה: כל ימי חיך,
כל הימי' שמין הנקש על האדמה: (טו) הוא ישופך ראש, לשון מכה וכמיתה שרשו שוף כמו
ואבת אמו (דברים ט' כ"א), תרגומו ושפית יתיה, וכן אשר בשערה יושפני (איוב ט' י"ז),
והטעם זרעה יכנה בראש, ויחמר הבי"ת כמו ב"ת הנמלא בית ה' (מלכים ב' י"ב י"א): ואחז
תשופנו עקב, כלומר שיהי' לאדם יתרון עליך באיבה, כי הוא יושפך ראש ואתה לא תשופנו
רק בעקבו וירנן מוחך, ואונקלס הלך בזה רחוק מפשטות הכתוב, שלא כדרכו בכל מקום:
(טז) חרבה, מקור ונחל המקור על הפועל הוא להגדיל הענין: והרנך, שם שרשו הרה
והנפרד הרון, ולא נשתנה תנועת הה"א עם הכנוי אף שדרכה להשתנות לשוא אפשר לפי
שהוא ממשקל הדגושים, וכירי הה"א במקום הדגש הראוי לנח ברי"ש: ואל אישך תשוקתך,

אבער זאלל איבער דיך הערר-
שען: (יז) אונד צו אדם שפראך
ער: ווייל דוא דער שטיממע
דיינער פרויא געהאר געגע-
בען, אונד פאן דעם ביימע גע-
געסען, פאן וועלכעם איך
דיר צו עססען פערבאטען הא-
בע, זא זייא דיא ערדע אום
דיינעטוויילען פערפלוכט, מיט
שווערער ארבייט זאללסט דוא
דיך פאן איהר ערנעהרען. זא
לאנגע דוא לעבסט. (יח) דאר-
צען אונד דיסטעלן זאלל דיא
דיר וואכסען לאססען, אונד

בְּדִ: ס (יז) וּלְאָדָם
אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ
וְהָאֵכָל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אַרְוֶה
הָאָדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ בְּעֵצְבוֹן
תֹּאכְלֶנָּה כְּלִימֵי חַיִּיהָ: (יח) וְקוֹץ
וְדַרְדַּר תְּצַמִּיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֹתָם
עֵשָׂב הַשָּׂדֶה: (יט) בְּזַעַת אִפְיָךְ

חאכל

דוא זאללסט דאן קרויט דעם פעלדעם עססען: (יט) אים שווייסע דיינעם אנגעוויכטם

זאללסט

תרגום אונקלוס

ר ש י

כמו נפש שוקקה (ישעי' כ"ט): (יז) ארוכה
האלמה בעבורך. מעלה לך דברים ארוכי'
כגון זכוכים ופרעושים ונמלים משל ליוגא
למחצות רעה והכריות מקללות שדים
שינק מהם: (יח) יקוץ ודרדר תלמית
לך. הארץ כשתזרענה מיני זרעים תלמית
קוץ ודרדר קונדם ועכבות והן נאכלין
על ידי תקוץ: ואכלת את עשב השדה.
ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר

אָמַר אֲרִי קְבִילְתָּא לְמִימַר אִיתְתָּךְ וְאָכַלְתָּ
מִן אִילְנָא דִּי פִּקִּדְתָּךְ לְמִימַר לָא תִּיכּוּל
מִנִּיהּ לִישָׂא אַרְעָא בְּדִילְךָ בְּעַמְל תִּיכְלִינָהּ
כַּל יוֹמֵי חַיִּיהָ: (יח) וְכּוֹבֵין וְאִטְרִין תְּצַמַּח
לָךְ וְתִיכּוּל יח. עֵישָׂבָא דְחַקְלָא: (יט) בְּזַעַתָּא

דאשך

לו הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגו' אלא מה אמור כאן בראש הענין ארוכה האלמה
בעבורך בעצבון תאכלנה ואמר העצבון וקוץ ודרדר תלמית לך כשתזרענה קטניות או ירקות
גנה היא תלמית לך קוליס ודרדרים ושאר עשבי שדה ועל כרחק תאכלם: (יט) בזעת אפיך. לאמר

שתטח

ב א ו ר

הכי נכספת ומתאוה אל בעלך, ולא תחוש ללער ועצבון הפריון והלידה, והוא ימשל בך כאדון,
ואף על פי כן תהי' משתוקקת אליו: (יז) בעבורך, כדי שיגיע לך לער זכוק ממנה: חאכלנה,
תאכל תנוחתה, והיא דרך קלרה וכן והיו נאכלי שלזנד (מלכים א' ב' ז'): (יח) וקוץ ודרדר
תצמיח לך, לשון רש"י, הארץ כשתזרענה מיני זרעים, תלמית לך קוץ ודרדר קונדם ועכבות
והן נאכלין על ידי תקוץ (בילה ל"ד ע"א) עכ"ל, ובכ"ר אמרו קוץ זו עכבות ודרדר זו
קונדם שהיא עשוי' דרים דרים ופי' בעל הערוך קונדם בלע"ז קרדון, (דיסטעלן), ועכבות
י"א שהיא טאמאריס"קן בלע"ז, ובערוך בחב שהיא רוס"י בלע"ז ובל"א (שוויזקרון), והן ירקות
שאינן ראויות למאכל נמות שהן, מפני שהם מרין, ולריך למחקן ע"י האור ברותחין: ואכלת
את עשב השדה, לשון רש"י, ומה קללה היא זו, והלא בברכה נאמר לו הנה נתתי לכם את
כל עשב זרע זרע וגו' אלא מה אמור כאן בראש הענין ארוכה האלמה בעבורך בעצבון
תאכלנה, ואמר העצבון וקוץ ודרדר תלמית לך כשתזרע קטניות או ירקות גנה היא תלמית
לך קוליס ודרדרי' ושאר עשבי השדה ועל כרחק תאכלם עכ"ל, ולדעת הרמב"ן שזכרנו למעלה
לא אכל אדם קודם הקללה כי אם הזרעונים והעשב הי' מאכל הבהמות והחיות ואמר הקללה
הוכרח לאכול העשב: (יט) בזעת אפיך, לאמר שתטחנו הכנס לזרות ולעשון ללוג ולאספות,

כראשית ג

האכל לחם עד שובך לא האדמה
כי ממנה לקחת כי עפר אתה
ואל עפר תשוב: (כ) ויקרא האדם
שם אשתו חוה כי הוא היתה אם
כל חי: (כא) ויעש יהוה אלהים
לאדם ולאשתו כתנות עור
וילבשם: פ חמישי

תרגום אשכנזי נו

ואללסט הוא ברך עססען,
כיו דוא וויערער הין אין דאז
ערדרייך קעממסט, פאן וועל
כעם דוא גענאממען ווארדען,
דען דוא בזט שטויב, אונד
ואללסט וויערער צום שטייבע
צוריק קעהרען. (כ) אדם נענע
טע דען נאמען זיינער פרויא:
הוה; דען ויא איזט געוואר
דען מוטטער אללעס לעבענ
דיגען. (כא) דאז עוויגע וועזען,
אונד בעקליירעטע זיא.

תרגום אונקלס

דצפד תיכול לחמא עד דתיחוב לארעא
דמנה איחבריתא ארי עפרא אתה ולעפרא
תחוב: (כ) וקרא אדם שום איחתיה חוה
ארי היא הות אימא דכל בני אנשא:
(כא) ועבד יי אלהים לאדם ולאחתיה לבושין
דיקר על משך בשריריון ואל בשנינון:
שמחיה את ולדותיה כאשר תאמר מה הוה לאדם

ר ש י

שתטרת נז הרבה: (כ) ויקרא האד. חזר
הכתוב לעניינו הראשון ויקרא האדם שמו'
ולא הפסיק אלא ללמדך ש"י קריאת
שמות נודווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם
לא מלא עזר כנודו לפיכך ויפל תרדמ' ועל
ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת
הנפש להודיעך שמתוך שראה ערות' ורא'
אותם עסוקים בתשמיש נתאזה לה ונא
עליה' במשכנ' ובמרמ': מזה נופל על ל' מיה
בל' היה: (כא) כתנות עור. יש דברי

ב א ו ר

ולא כמאכל הבהמות, כענין שנזכר רז"ל הרבה יגיעות יגע אד"הר, ופי' בוצע ידוע מדברי
רז"ל והוא על משקל שנה ענה, ושארש יזע וכמהו לא יגרו ביוע (יחזקאל מ"ד י"ק) עד
שיבאו לידי זיעה, ולא נשתנה בסמיכות לש"א כמו שנשתנה שנת עלת, הוא מפני העי"ן שלא
לחטוף עלי': אש"ך, הם הפנים, ונהה הכתוב הפנים באפים לפי שהאפים גבוהים על הפנים:
עד שובך אל האדמה, חוץ לנן עדן כי ממנה לוקח, כאשר יבאר שהשם גרשו מגן עדן לעבוד
את האדמה אשר לוקח משם, והנה גזר עליו מיתה בע"ה שישוב גופו אל העפר אשר נכרא
ממנו, ולא יח' החי' הנלכיים כי אם אחרי הפרד הנפש מעל הגוף, וענין הקללה לאדם,
כי קודם שאכל מעץ הדעת הב' השם אותו מן האדמה אשר נכרא משם והניחו בנן עדן
לעבוד את הגן ולשמרו כמעט עמל בנחת ושלום, ויתכן שיח' בן נח, ולא יפסד הגוף כי אם
בהיותו כוזן מפרי הגן ישתנה מעט מעט עד שיזדכך ויגיע אל מעלת הנבדלים, ואולם עתה
אחרי אכלו מעץ הדעת וגברה עליו התשוקה, אין טוב לאדם כי אם להיות עמל ויגע וטרוד
בעבודת האדמה הארוכה, אחרי שאם יש בנחת ואכל ושבע ודשן יפנה לבו מדרכ הטוב ויתור
אחרי עיניו ויזנה אחריהם, ויתרחק מאוד מן האוצר הנלמי המקווה, וא"כ טובה גדולה
היא לאדם שיהנה מיגיע כפו ויאכל לחמו בזיעת האף ועמל רב, ואחרי שכן הוא לא יתכן שיח'
חיים נלכיים בהיותו על התכונה הזאת, ואם יח' אלף שנים פעמי' לא יראה כי אם עמל
ורעות רוח, וא"כ מחסר השם עליו שישוב גופו אל עפרו כעת הקלוב לו מזכראו יח', ומשוב
הנפש אל האלהים, לראות בטוב ה' בארץ החיים, והיתה א"כ הקללה ההיא בעלמה חגינה
וחמלה מאת החונן והמטיב יחברך, כדרכו שלא להעניש כי אם לטובת המוטא למען הטוב
לו באחריתו, ואין העונש הנא מאתו יתעלה נקמה ורעה מוחלטת, כאשר אמרו רז"ל כל מה
דעביד רחמנא לטב עביד: (ב) חוה, וי' תחת יו"ד, כמוהגס להתחלף זה בזה כמו הנה יד
ה' הויה (שמות ט' ג'), כי מה הוה לאדם (קהלת ב' ב"ב), ולא קראה חיה להבדילה מן חית
השדה: אם כל חי, מפני אדם: (כא) כתנות עור, של עור היו וי"מ כתנות לעורם:

חרגום אשכנזי

(כב) דאָו עױגעױועען, גאַטט, שפּראַך: נונמעהר איזט אדם וויא איינער פאַן אונז, צו קענען גען נוטעם אונד באַזעס; וויא

בראשית ג

(כב) וַיֹּאמֶר וַיְהִי הָאֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹבוֹרַע

ועתה

חרגום אונקלוס

(כב) וַאֲמַר יי אֱלֹהִים הָאָדָם הָיָה יְחִידִי בְּעֵלְמָא מְנִיָּה לְמִידַע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יוֹשִׁיט

ר ש י

אגדה אומרים חלקים כלפון סיו מדונקי על ערוך. וי"ל דבר הכא מן העור כגון כמר הארנני שהוא כך וחס ועשה להם כתנו ממנו: (כב) היה כאחד ממנו. הרי הוא

באור

(כב) ויאמר ה' אלהים וגו', אונקלס תרגם הא אדם הוה יחיד בעלמא מניס למידע טב וניש, וכן נראה דעת רש"י והוא נכ"ר, וכתב הרא"ם שלפ"ו מלת ממנו דבקה עם לדעת טוב ורע כלומר שממנו ומעלמו ידע הטוב והרע ואין לו מכרית על פעולותיו הנפירות כמו שאמר התנא והרשות נחונה ע"ש, והראב"ע העיר במתכוון אל האונקלס וז"ל כאשר יהי אחד בפתח קטן (בסגול האל"ף) יהי בטעם וענינו מוכרת, ואם יהי בפתח גדול (תחת האל"ף) יהי סמוך וכן כאחד שבטי ישראל (בראשית מ"ט ע"ז), על כן לא יתכן מדקדוק הלשון להיות פירושו כמו אחד, ומה טעם יהי לו, והי' בעל הטעמים ראוי לדבק ממנו עם לדעת ענ"ל, ודקדוק מלת אֶחָד וְאֶחָד כ"ה לפי דעתי, כי עיקר המשקל הוא אֶחָד והוא מספר מחובר אל המתואר וראוי להיות אֶחָד בפלג גַּבֵּי שְׂפָתָה (כי בתי"ת לא יושלם הדגש), רק שלא יבוא לעולם פתח לפני אות גרונית הקמוצה, לכן נשתנה לסגול, ועיקרו להיות מוכרת בטעם, ולא יהי' אחריו עוד מלה או מלות השייכות אליו, אולם אֶחָד הוא דבוק על הרוכב אל המלה או המלות שאחריו (ולא כענין הסמיכות שאמרו המדקדקים שמורה על הקנין, כי נמלא עם מ"ס אחריו, והמורה על הקנין לא יתחבר עם המ"ס, רק הכוונה שגא באמצע המאמר, והמלה או המלות שאחריו הן ביאור לו, וזאת היא גם כוונת הראב"ע באמרו שהוא סמוך) ולכן נשתנה הקמץ לפתח, ואז ישוב הפתח הראשון למקומו, כמו השעיר הָחִי (ויקרא ע"ז כ'), השעיר הָחִי (שם כ"א), ולפי שאֶחָד יבא באמצע המאמר שהוא נדמיון סמיכות, לכן לא נמלא לעולם עם ה"א הידיעה, אבל תבא על מלת אֶחָד, (ועל המעט מלאנו גם מלת אֶחָד באמצע המאמר ואֶחָד בסוף המאמר), והנה לפי דעתי שניהם אֶחָד ואֶחָד לא יורו בעלמס על דבר מיוחד ומבורר, כ"א אֶחָד כשיבא עם ה"א הידיעה, ואֶחָד כשיהי' דבוק לאיזה מלה או מלות המבארים אותו, אבל יש הפרש בניהם כי אֶחָד עם ה"א הידיעה מורה על האחד הפרטי הנרמז אל המדבר, אבל אֶחָד הדבוק למלות שאחריו איננו מורה על אחד פרטי דווקא, כ"א אחד מכלל המבוארים אחריו, להוליך את שאינם נכללים במלות שאחריו, ואלו לא היו אחריו מלות מבארות אותו, לא הי' נודע כוונת המדבר באחד על איזה מין או סוג יכוון, המשל בזה כמעט שכן אֶחָד העם את אשתך (בראשית כ"ו י'), אלו נאמר שכן אֶחָד (או אֶחָד) את אשתך לא הית' משמעות דבורו על עמו דוקא (אף שמענינו הי' מובן, אבל לא היתה נכללת כוונה זאת במאמרו זה), ואלו נאמר שכן הָאֶחָד מהעם את אשתך (או הָאֶחָד את אשתך) היתה הכוונה על האחד הפרטי שהוא המלך, אבל כשאמר שכן אֶחָד העם, הנה העם בה"א הידיעה מורה על עמו דוקא, ואֶחָד הדבוק אל העם הוא אחד מהם דוקא ולא מעם אחר, אבל יהי' מי שיהי' מהם (כפי

המעמר

ג (כב) באחד ממנו, הנה מה שאמר הרב האנאך כי אחד על מזקל גנב, שנס, (עיין בדבריו על זה) יש להעיר אס מהדגושים הוא, מדוע יבוא אֶחָדִים הפ"א בשו"א וזה לא יתכן כוודע? (עיין תל"ע דפוס פראג פ"א הערה לשם האספר).

כראשית ג

ועתה ופני ישראל יהו ולקח גם
מעין החיים ואכל וחי לעולם:
(כג) וישלחו יהוה אלהים מגן
עדן לעבד את האדמה אשר

לקח

חרגום אשכנזי נח

לייבט קאננמע ער זיינע האנד
אויסשמרעקקען, אונד נעהי
מען זאגאר פאן דעם לעבענס-
בויעע אונד עססען, דאס ער
עוויג לעבע. (כג) דא שיקטע
איהן דאזעוויגע וועזען, גאטט,
אויס דעם גארטען ערן וועג,
אום דיא ערדע צו בעארביי-
טען, פאן וועלכער ער גענאם.

רשי

יחיד בתחמונים כמו שאני יחיד בעליונים
ומה הוא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין
כן בבהמה וחייה: ועתה פן ישלח ירו-
ומשימיה לעולם הכי הוא קרוב להטעות
הכריות

חרגום אונקלוס

דשמי ידיה ויפכ אף מאילו היא ויכול
יחי לעולם: (כג) וישלחיה יי אלהים מגינתא
דעדן למיפלח ית אדמתא דאיתגנסיב
מחמו

באור

(כפי מה שביארנו שם), והנה גם בפסוק שלפנינו אלו נאמר באחד ממנו (שקמץ הכ"ף מורה על הידיעה) ה' מורה על אחד פרטי שהוא השם ב"ה, אבל באחד מורה על אחד כל דבר, ובאה מלת ממנו לכאור הכוונה על אחד ממלאכי מרום שהשם דבר אליהם, אבל אינו מזכיר מי מהמלאכים, ויהי מי שיהי, (ועיין עוד מה שכתבתי בס' תולדת על אחד העם הכ"ל), ובז"ר נחלקו בזה ע"ש. והכוונה לפי דרכנו, אמר השם, הן האדם עלה בכח תשוקתו עד למעלת מלאכי מרום, וע"י זה השמית את ייחוס השווי שבין נחתי הנפשיות והוא עלול לסול במהמורת הדמיון ולפנות אל דהבי התאווה המדומית, ועתה בהיותו על התכונה הזאת אלו יאמר בן עדר ויהי בעל רשות ובחירה לעשות את הטוב בעיניו פן ישלח ידו ולקח גם מעין החיים ואכל וחי לעולם, וע"י זה תפול כוונת הנריאה בכללה, כי לא יגיע אל האושר הנלכחי והטוב המקווה כל הימים, כי החיי' הנלכחי' בעולם הזה אין בהם טובה ויתרון לאדם אחרי ששמת את דרכו על הארץ, והטוב לו למנוע ממנו פרי עץ חיים, למען ישוב גופו אל עפרו כשהי'; ודקדוק מלת ממנו כזה, לפעמי' תורה על בנוי הנסתר, ומ"ס השני דגוש למסרון נו"ן מן, דגש הנו"ן לא יורה מאומה, והראוי להיות ממנו כמו שמן מנהו (איוב ד' י"ב), ושם הנו"ן רפוי כי תושלם הת"ק שמת המ"ס בשוא נח שבנו"ן, וכשירצה המדבר להקל ולחסר הה"א וינוקד השורק תחת הנו"ן הוכרח הנו"ן להדגש להשלים ת"ק שלפניו, וכן הוא בכנויי הפעלים ישמרגו בדגש ישמרגו בלא דגש, ולפעמי' תורה על בנוי מדברי' בעדש כמו איש ממנו את קברו (בראשית כ"ג ו'), והי' ראוי להיות הנו"ן רפוי ולפניו לירי משמרגו כמו בכנויי הפעלים ישמרגו, וכן היו קוראים אנשי מזרח (והם הנקראי' במסורה מדינחאי), אך אנשי מערב (מערבאי' במסורה) אשר על פיהם אנו נוהגין היו קוראי' בסגול: וחי, עבר המהוסף לעתיד, וראויה להיות הוי"ו בשוא"א, רק כי כן משפט ווא"ו החיבור הנאה לחבר שתי מלות נפרדות והנגיעה באות שאמר הוי"ו, אם אין אחרי' עוד מלה עם וי"ו החבור כי ווא"ו ההיפוך תשמע כאחד גם לחבור, ופירושו כמו וימיה, ושרשו לדעתי חיי בדעת הכד"ק בשרשים שרש חיי, ולא כהראב"ע, וכבר הארכתי בזה בקונ' עלי' לתרום' אשר כבר יבא לאור הדפוס בפסוק ואם נח הוא וימיה (שמות א' ט"ז) ע"ש: (כג) וישלחו, כל שלוח שאמריו מ"ס הוא לשון גירושין והוא לשון גנאי כמו שלח מעל פני (ירמי' ט"ו א'): לעבד את הארמח וגו', כדי שיהי' טרוד בעבודת האדמה ההיא, ולא יפנה לבו לנטלה וילך

בדרך

לקח משם: (כד) ויגרש את האדם
וישכן מקדם לגן עדן את
הכרבים ואת להט החרב
המתהפכת לשמר את דרך עץ
החיים: ס ד (א) והאדם
ידע את חוה אשתו ונתהר ונתלד

אח

מען וואָרדען. (כד) ער פֿערט
טריעב אַלואָ דען אדם, אונד
לאַגערטע צור מאַרגענווייטע
דעם גן עדן דיא כרובים אונד
דיא פֿלאַמאָענדע קלינגע דעם
שווערדטעס דאַו זיך אומוועל-
צעט, אום דען וועג צום לע-
בענסכוימע צו פֿערוואַהרען.
ד (א) אדם האַטטע זיינער
פֿרויא חוה כייאנע.
וואָהנט; זיא ויאָרד שוואַנגער.
אונד

ר ש י

תרגום אונקלוס

מתמן: (כד) וחרגית אדם ואשריה מלקדמין
לגינתא דעדן ית כרוביא וית שכן חרבא
דמתהפכא למטריית אורח אילן חייא:

ד (א) ואדם ידע ית חוה אשתיה ועדיצת
וילידת

סבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש
מדרשי אגדה אבל אין מיושנין על פשוטו:
(כד) מקדם לגן עדן. במורמו של גן עדן
חוץ לגן: את הכרובים. מלאכי חבלה:
החרב המתהפכת. ולהט להט לאיים עליו
מלכנס עוד לגן. תרגום להט שכן כמו
שלק שנוא בסנהדרין ובלשון לעז לא"מ
ומ"א יש ואני איני בא אלא לפשוטו:

ד (א) והאדם ידע. כבר קודם ענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והליד' שאס
כתב

ב א ו ר

בדרך שונב: (כד) ויגרש את האדם, ענינו כאשר גרש את האדם השכין וגו' וכן מתורגם
בל"א: מקדם לגן עדן, במורמו של גן עדן חוץ לגן (לשון רש"י) וזהו לדעת האומר גן עדן
במערב וגורש אדם למזרח, והיו הכרובים בין אדם לגן, ואולם אם גן עדן במזרח לריך לפרש
מקדם לגן עדן כתרגומו מלקדמין לגינתא כלומר קודם גן העדן טרם שיכנס לשם: את
הכרבים, מלאכי חבלה: החרב המתהפכת, (רש"י) ולהט להט לאיים עליו מלכנס עוד לגן,
תרגום להט שכן כמו שלק שנוא בסנהדרין ובלשון לעז לא"מ, בל"א (קוינגע), ונקד' החרב
כן לפי שדומה בהתהפכו ללהט, בענין ולהט חרב וברק חנית (נחום ג' ג'):

ד (א) והאדם ידע, כבר קודם הענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן, וכן ההריון
והלידה שאס כתב וידע האדם (כדרך הנתיב בספוריו להקדים הפעל לפועל) נשמע
שלאחר שנטרד היו לו בנים, (רש"י), וכן תרגמו המתרגם האשכנזי: ידע, הונח בראשונה על
הכנס

ה מ ע מ ר

(כד) הכרובים, בא בה"א הדעת לפי שנימיהם היטה הלורה הזאת נודעת לכל, והיתה נוראה
ונכבדת בעיניהם, לכן ירמוח אליו בה. אולם צעיקר הענין ברוב ועו גס נדו כל מחקרי
הלשון, כי ח"ל אמרו שהכרוב בדמות נער, ואמר הר"ק ששמו הכ"ף משמשת (פירש לדמיון),
וכן כתב הראב"ע יש אומרים בנערים, אבל זה יקשה מאד שיבא שם עלם תמיד עם כ"ף
הדמיון, ואולי (לפי דרכנו שכל אותיות השמות יוכשרו למשקל) כוונתם שהגרש הוא רביא,
והכ"ף נוסף למשקל. והראב"ע אומר: ולפי דעתי הוא מלה כוללת כל הלורות כולם. וזה יותר
דחוק לדעתי כי אך יאמר ה' אל משה ועשית שנים כרובים (שמות כ"ה י"ט) מבלי להגיד לו
איוהו